

Katarzyna Grabias-Banaszewska
Uniwersytet Zielonogórski

**URYWKI. RZECZ O TEKŚCIE ZARZUCONYM POWIEŚCI
ADAMA JERZEGO CZARTORYSKIEGO PAN SĘDZIA DELUTY.
SCENY Z PIERWSZYCH LAT PANOWANIA STANISŁAWA AUGUSTA
(EDYCJA NIEZNANEGO RĘKOPISU)**

Powieść Adama Jerzego Czartoryskiego *Pan Sędzia Deluty. Sceny z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta* zachowała się w dwóch przekazach. Zarówno autograf, jak i kopia znajdują się w Archiwum Domowym XX. Czartoryskich przechowywanym w Bibliotece XX. Czartoryskich w Krakowie¹. Autograf powieści według paginacji biblioteki liczy 337 stron. Papier, na którym pisał Czartoryski, jest bardzo zróżnicowany pod względem formatu, dominuje jednak folio w rozmiarze 19,5/20 cm oraz kwarto 14,5/20 cm. Karty ułożone są zgodnie z paginacją autora i oprawione w półskórek. Utwór składa się z dwunastu rozdziałów². Mimo że rękopis urywa się niespodziewanie (w połowie zdania) i trudno przewidzieć, w jaki sposób Czartoryski chciał dokończyć swą powieść, został on – bardzo starannie, niemal kaligraficznie – skopiowany przez Leonarda Niedźwieckiego³ oraz poddany autoryzacji. Kopia liczy 346 kart w rozmiarze 22,5/18 cm, papier liniowany, lekko pożółkły, dokument datowany jest przez Bibliotekę XX. Czartoryskich na około 1830 rok.

Pierwsze i dotychczas jedyne wydanie powieści ukazało się w roku 2005⁴. Autor edycji, Richard Sokolowski, obrał za podstawę wydania kopię powieści. Tymczasem kopista pominął pierwsze dziewięć kart autografu określone przez Czartoryskiego jako urywki, a będące tekstem zarzuconym omawianego utworu. Tym samym fragment ów nie doczekał się, jak dotąd, nawet żadnej wzmianki.

1 A.J. Czartoryski, *Pan Sędzia Deluty. Sceny z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta*, autograf Rkp Biblioteki XX. Czartoryskich w Krakowie, sygn. 6219 IV; *idem, Pan Sędzia Deluty. Sceny z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta*, kopia, rkps Biblioteki XX. Czartoryskich w Krakowie, sygn. 6220 II.

2 Tytuły rozdziałów: 1. *Pan Sędzia Deluty*, 2. *Goście*, 3. *Listy*, 4. *Przejażdżka*, 5. *Wizyta*, 6. *Wiadomości z Warszawy*, 7. *Dzień urodzin*, 8. *Warszawa*, 9. *Pokoje u dworu*, 10. *Trzy poranki w Warszawie*, 11. *Klasztorny rękopism*, 12. *Rzecz do działania się zbliża*.

3 Leonard Niedźwiecki (1811-1892) – emigrant po powstaniu listopadowym. Około roku 1833 pracował u Adama Jerzego Czartoryskiego, trudnił się przepisywaniem jego dokumentów. *Niedźwiecki Wiktor Leonard*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXII/4, z. 95, Warszawa 1977, s. 251-253.

4 A.J. Czartoryski, *Pan Sędzia Deluty. Sceny z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta*, oprac. R. Sokolowski, Lublin-Ottawa 2005.

Najważniejszą z przesłanek, pozwalających na uznanie wartości tekstu, jest to, że dostarcza on wiedzy na temat tego, w jaki sposób Czartoryski dojrzał do napisania swej jedynej powieści. Zarówno w urywkach, jak i powieści wykorzystuje autor te same realia historyczne oraz topograficzne. W powieści właściwej kilkakrotnie wspomina o konfederacji, jednak ani razu nie podaje jej pełnej nazwy. Jedyne raz właśnie w urywku wymienia pełną nazwę zbrojnego związku. Można więc domniemywać, że we właściwej fabule również mowa o konfederacji barskiej. Przywołanie bitwy pod Maciejowicami pozwala natomiast na ustalenie pierwszej możliwej daty powstania utworu. Zupełnie inaczej natomiast konstruuje autor postać głównego bohatera. Piotr Farurej nosi cechy młodego Czartoryskiego, który odebrał podobną, „najdoskonalszą edukację”; odznacza się wielkim patriotyzmem i nie jest skażony cudzoziemszczyzną. Natomiast Sędzia Deluty to starszy mężczyzna, którego ród wywodził się z Francji. Pradziad Sędziego przybył do Polski około roku 1646 wraz z dworem królowej Marii Ludwiki, gdzie, ożeniwszy się z Polką, pozostał do końca swych dni. Szybko się zasymilował, tak że „już w pierwszej po nim generacji, tym bardziej w drugiej i trzeciej, Delutowie zupełnie na Polaków [się] przeistoczyli”⁵. Autor uznał pochodzenie Delutych za atut, pisząc:

uważano, iż w rodzie Delutów więcej było porządku, oszczędności, a nawet nauki niż w ogólności między szlachtą polską na wsi żyjącą w owej epoce można było spostrzegać. Niemniej dlatego Delutowie byli w całym znaczeniu wyrazu Polakami. Ojciec Sędziego i on sam odgrywali rolę na sejmikach i konfederacjach, które wicherzyły Polską pod Sasami⁶.

Ostatnie słowa edytowanego tekstu „tymczasem nieczne własnych rodaków donosy obróciły na Farureja całą nienawiść gubernatorów rosyjskich” pozwalają przypuszczać, że – podobnie jak powieść właściwa – miały wydźwięk antyrosyjski. Celem niniejszego artykułu jest zatem odtworzenie tego niewielkiego fragmentu, który, jak widać, nie pozostaje bez znaczenia dla analizy i interpretacji utworu.

Skróty

- A – autograf
- K – kopia
- W – wydanie
- p.b.cz. – paginacja Biblioteki XX. Czartoryskich
- p.a. – paginacja autora
- f. – format (wymiary podane są w centymetrach)
- k. – karta
- p. – papier
- z.w. – znak wodny
- p.cz. – pieczęć XX. Czartoryskich
- p.r.a. – paginacja ręką autora

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*

Opis przekazu (Rkps 6219 IV)

k. 1r – p.b.cz. XV/brak p.r.a., karta tytułowa, f. 20/29 cm, papier gruby, w dole karty pieczęć archiwum domowego Księcia Adama Jerzego Czartoryskiego (dalej p.cz.), odcisnięta granatowym tuszem, atrament wyraźny, pismo czytelne. W lewym górnym rogu adnotacja ołówkiem B-VII-6. W prawym górnym rogu również ołówkiem *Kopia ręką Niedźwieckiego*.

Poniżej schemat karty tytułowej:
Czartoryski. (:Xsiążę Wojewoda:).
Sędzie Deluty

Sceny
 Z pierwszych lat Panowania
 Stanisława Augusta
 Pan
 Sędzia Deluty

(:oryginał)

k. 1v – pusta
 k. 2r – p.b.cz. XVII/brak p.r.a., karta tytułowa, reszta jak k. 1r

Czartoryski. (:Xsiążę Wojewoda:). (:urywki)
Sędzie Deluty

Romans
 Pan Sędzia Deluty.

k. 2v – pusta
 k. 3v – p.b.cz. 1/brak p.r.a., f. 13,3/20,3 cm, zapisana bardzo niechlujnie, p.cz. w prawym dolnym rogu, papier nabłyszczany; na kartach 3v-4r znajduje się wiersz Adama Jerzego Czartoryskiego *Do miłości*, który powstał prawdopodobnie w latach 1814-1817
 k. 3r – pusta
 k. 4v – p.b.cz. 3/brak p.r.a., p. w prawym dolnym rogu, f. 14,5/19 cm, papier brunatny, gruby, tekst w trzech kolumnach zachowujący układ stroficzny, pismo niedbale
 k. 4r – częściowo zapisana, tekst wierszowany w jednej kolumnie, reszta jak wyżej
 k. 5r – p.b.cz. 5/p.r.a. 1., papier w odcieniu zielonym, p.cz. w lewym dolnym rogu, tekst pisany od ok. 1/3 szerokości strony, f. 18/24,3 cm; nieczytelny fragment znaku wodnego w postaci drukowanego napisu, znajdujący się w miejscu zszywania kart, pismo czytelne, szeroka stalówka; karta rozpoczyna się od nagłówka *Romans*

- w. 22 – męczyła go, a które ⇒ męczyły go, a od których
- w. 23 – jeden skreślony wyraz, nieczytelny
- k. 5v – zapisana, reszta jak wyżej
- w. 2-3 – lecz i tu ~~nie~~ du mało mógł ⇒ lecz i tu mało się
- w. 5-6 – hajdamacy i t[] i tata[rzy] zap-krymski ⇒ hajdamacy i napady tatarskiej hałustry
- w. 6 – i napady-krymskiej hałustry ⇒ napady tatarskiej hałustry
- w. 13 – człowiek gorszego ⇒ człowiek na gorszym
- w. 15 – mawiał częś
- k. 6r – p.b.cz. 7/p.r.a. 2., reszta jak wyżej
- w. 1 – przed końcem życia ⇒ śmiercią
- w. 5-6 – które położone nad ⇒ które w równym będąc
- w. 11 – miejscem najdogodniejszym gdy tych dwóch ⇒ miejscem spokojności poświęconym
- w. 16 – teraz
- w. 17 – przez ciąg życia swego ⇒ przez życie swoje
- w. 22 – liczby krajów
- k. 6v – zapisana, reszta jak wyżej
- w. 5 – lecz ⇒ prócz
- w. 8 – trzy wyrazy przekreślone, nieczytelne
- w. 14 – hurmem potykali się w palcaty ⇒ hurmem w kije potykali się
- w. 17 – lecz zajady i sejmiki bardziej ⇒ lecz sejmiki i zajazdy jeszcze bardziej
- w. 25 – kosiarzów swych ułożyć ⇒ kosiarzów swych poprowadzić
- k. 7r – p.b.cz. 9/p.r.a. 3., reszta jak wyżej
- w. 14 – co przeszkodziło aby przez lat kilka ⇒ co przeszkodziło, że przez lat kilka
- w. 18-19 – która prawdzi[...] w nim rozwinęła ⇒ która w nim rozwinęła
- w. 20 – lecz nie uniknął ⇒ nie uniknął
- w. 21 – ze wszystkim
- k. 7v – zapisana, reszta jak wyżej
- w. 1 – lecz że go natura ⇒ lecz że od natury
- w. 9 – byle rzecz ta ⇒ i byle by użyteczna ta
- w. 19 – zupełnie zatarła ⇒ zupełnie zatraciła
- k. 8r – p.b.cz. 11/p.r.a. 4., reszta jak wyżej
- w. 8 – w dal
- k. 8v – zapisana, reszta jak wyżej
- w. 4 – tyle nieszczęść ⇒ tyle klęsk
- w. 14 – i młody Pan Piotr ⇒ i Pan Piotr
- w. 19 – która się była pod ⇒ która była do
- w. 21 – i aż do kon[federacji]

- k. 9r – p.b.cz. 13/brak p.r.a., reszta jak wyżej
 w. 3 – pierwszy wyraz wersu skreślony, nieczytelny
 w. 4 – okropną chwilę podziału ⇒ okropną chwilę zaboru
 w. 21 – gorliwym był posłem na sejmie ⇒ gorliwym był posłem na wielkim sejmie
 k. 9v – zapisana, reszta jak wyżej
 w. 2 – lubił często mówić ⇒ lubił często wspominać

Modernizacja tekstu⁷

Zmodernizowano pisownię w myśl zwyczajów ogólnie przyjętych w edycjach tekstów XIX-wiecznych:

– uwspółcześniono pisownię joty: obmywaią/obmywają, swojej/swojej, woiewodztwie/województwie, czuiąc/czując, iuż/już, swoią/swoją, zaiazdow/zajazdów, iaki/jaki, ieśli/jeśli, iencow/jeńców, tey/tej, swoje/swoje, koleie/koleje, kraiow/krajów, poięcia/pojęcia, poiętności/pojętności, swoiey/swojej, oycowskim/ojcowskim, lepiey/lepiej, iedney/jednej, seymiki/sejmiki, zayazdy/zajazdy, bardziey/bardziej, edukacyi/edukacji, swey/swej, naydoskonalszą/najdoskonalszą, zwyczajoiw/zwyczajów, przyimował/przyjmował, kray/kraj, dykteryjki/dykteryjki, przystoyney/przystojnej, nai przystoynieiszych/najprzystojniejszych, gustowniey/gustowniej, lepiey/lepiej, swoy/swój, naylepiey/najlepiej, naywybrańsze/najwybrańsze, iey/jej, nadzieie/nadzieje, naimocniey/najmocniej;

– ujednolicono pisownię końcówek *-ym*, *-ymi*: poczem/poczym, skalistemi/skalistymi, ktoremby/którym by, przytem/przy tym, różnemi/różnymi, temczasem/tymczasem;

– uzupełniono znaki diakrytyczne nad *o*: ktory/który, pagorki/pagórki mógł/mógł, ojcow/ojców, jezuitow/jezuitów, wkrotce/wkrótce, procz/prócz, szkoł/szkół, chłopcow/chłopców, jeńcow/jeńców.

W nawiasie kwadratowym [] umieszczono wszelkie uzupełnienia wprowadzone do tekstu przez wydawcę. Nawiasem kwadratowym z wielokropkiem [...] zaznaczono każde pominięcie jakiegoś fragmentu treści wynikające z niemożliwości jego odczytania.

⁷ Podane przykłady stanowią grupę reprezentatywną, nie są to wszystkie zmiany, jakich dokonano w tekście.

Adam Jerzy Czartoryski

*Pan Sędzia Deluty. Sceny
z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta*

(Urywki)

Romans

W tej części Wołynia, która się ku Podolowi i Ukrainie rozciąga, i której żyzne pagórki Słucz i Styr⁸ obmywają, mieszkał sobie na swojej wsi dziedzicznej szlachcic imieniem Piotr Farurej⁹ herbu Sulima¹⁰. Familia ta od wieków w lubelskim województwie zamieszkała przeniosła się była na Wołyń od kilkudziesięciu lat, kiedy P[an] Stanisław Farurej ojciec Piotra miawszy zbyt zwarne zajście z szlachtą mocną w województwie, z którą emulował¹¹ na sejmikach i trybunałach, a czując się już podstarzałym wołał wynieść się z lubelskiego. Przeprowadziwszy swoją fortunę w głąb Ukrainy spodziewał się tam spokojnie resztę dni swych przeżyć, daleko od zajazdów i forsowań [...], które go w lubelskim męczyły, a od których jako cudzy [...] i obcy mógł przez jaki czas [się] ochronić¹³.

Lech i tu mało się spokojnością nacieszył, jeśli bowiem sąsiedzi dawali mu pokój, to go trwożyli hajdamacy¹⁴ i napady tatarskiej hałustry¹⁵, to z Zaporozża¹⁶, to z Krymu często polskie majątki plądrowali, jeńców nieraz z sobą uwożąc na Sicz¹⁷ i za Perekop¹⁸. Osiadłszy więc na Ukrainie, wkrótce P[an] Stanisław znowu zaczął żałować swych lubelskich włości, często mawiał „tak to za lepszym goniąc, człowiek na gorszym musi

8 Słucz, Styr – rzeka na Ukrainie i Białorusi; prawy dopływ Prypeci.

9 Możliwe, że pierwowzorem postaci miał być Piotr Farurej, herbu Sulima, częściej zwany Kruczkiem – brat Zawiszy Czarnego.

10 Herb Sulima – polski herb szlachecki, noszący zawołanie Sulima. Po raz pierwszy wymieniony z nazwy w księgach sądowych w 1397 r., ale używany również wcześniej (najstarsze pieczęcie z Sulimą są datowane na 1352 r.). Występował głównie w ziemi gnieźnieńskiej, kaliskiej, łęczyckiej, sieradzkiej i krakowskiej; J. Szymański, *Herbarz rycerstwa polskiego z XVI wieku*, Warszawa 2001, s. 273.

11 Emulować – współzawodniczyć, rywalizować.

12 Wyraz nadpisany nad właściwym duktem, nieczytelny.

13 Na lewym marginesie wtrącony tekst: „na Ukrainie i pod bezpośrednim skrzydłem wojewody [...wskiego] którego partii zawsze się imywał”.

14 Kozacy ukraińscy, którzy, aby unikać losu pańszczyźnianych chłopów, uciekali w lasy i stopy prawobrzeżnej Ukrainy i tam organizowali się do walki z feudalami polskimi i ukraińskimi.

15 Pospółstwo, motłoch, gawiedź, banda, zgraja.

16 Historyczna nazwa terytorium nad dolnym Dnieprem.

17 Główny ośrodek Kozaków zaporoskich, o charakterze obozu warownego, zakładany od XVI w. na różnych wyspach Dniepru (Chortyca, Tomakówka, Bazawłuk) i przenoszony kilkakrotnie z obawy przed ewentualnym oblężeniem i zniszczeniem.

18 Perekop, wieś ukraińska, położona na Przesmyku Perekopskim (Krym), w rejonie armiańskim. Jest najdalej na północ położoną miejscowością Krymu. Ze względu na swoje położenie Perekop zawsze odgrywał dużą rolę strategiczną.

przestać; czego to się było spieszyć¹⁹; poczym między zębami przeklinał tych, co swoją nienawiścią przymusili go do porzucenia dawnych siedzib swych ojców.

Przed śmiercią, która go około 1770 roku zaskoczyła, już zamyślał znowu z Ukrainy się oddalić i kupił był wieś nad brzegami skalistymi Styru, która w równym będąc oddaleniu od granicy suchej i od kościoła dominikańskiego¹⁹ w Lublinie, zdawała się staremu Farurejowi miejscem właśnie spokojności poświęconym, w którym by ani o hajdamakach, ani o rębaczach²⁰ lubelskich nie słyszał.

W tej to właśnie wsi pan Stanisław Farurej od kilkunastu lat był osiadł. Przez życie swoje widział wszystkie owe smutne i prędkie koleje, które od dawna przygotowane [w] końcu przez ciąg nie dłuższy jak dwudziestu pięciu lat Polskę, piętnaście milionów ludzi karmiącą, z liczby krajów wymazały.

Pan Piotr Farurej chodził do szkół u jezuitów w Lublinie, a że miał wiele żywości i pojęcia, wkrótce postąpił ile można było w szkołach tamtego czasu. Retorykę i filozofię przebył, prócz pojętności i ochoty do nauk, chwalony był młodzieniec z swojej zręczności; dzieckiem prawie będąc już umiał dosiąść żrebca na folwarku ojcowskim, nikt lepiej nie bił się w palcaty²¹ i kiedy podług zwyczaju szkół uczniowie podzieleni na dwie partie, hurmem²² w kije potykali się, Piotr Farurej zawsze przez chłopców był wykrzykniętym naczelnikiem jednej strony.

Lecz sejmiki i zajazdy jeszcze bardziej się przyczyniły do dopełnienia edukacji młodzieńca. W tych krzykliwych i często niebezpiecznych scenach wyhodowany, wczesnie dawał dowody swej przytomności i odwagi. Nie miał jeszcze piętnastu lat, a już umiał kosarzów²³ swych poprowadzić, kiedy trzeba było łąkę skosić, i już ojciec sadzał go w ławce za sobą, aby mu tyłu głowy bronił, kiedy się na sejmiku do szabel porywano. Wkrótce potem przez swoją nieustraszoną obronił dom Ojca od kilkunastu hajdamaków i parę razy dopadłszy uchodzących rabusiów odbił z ich rąk nieszczęśliwych jeńców zabranych. Nie miał jeszcze szesnastu lat, kiedy był zapisany za towarzysza pod znak pancerny jednego z Potockich²⁴, co przeszkodziło, że przez lat kilka nie praktykował w palestrze żytomirskiej.

Tak na owe czasy najdoskonalszą edukację odebrał, która w nim rozwinęła wszystkie prawdziwie polskie zalety. Nie unikał przy tym niektórych uprzedzeń i słabości, które z obyczajów ówczesnych wypływały. Lecz że od natury był odebrał bardzo czysty rozsądek i czułe a prawdziwe szlachetne serce, wady te nigdy w nim nie górowały. Chociaż

19 Dominikanie przybyli do Lublina ok. 1230 r., w 1253 r. założyli klasztor, a po 1342 r. wzniesli gotycki kościół.

20 Mężczyzna dobrze władający szablą i chętnie się bijący, „rębajło”.

21 Palcat – kij używany do fechtunku, fraz. *bić się w palcaty*.

22 Hurmem – gromadnie, tłumnie, hurmą.

23 Kosarz – przestarzała forma słowa *kosiarz*.

24 Prawdopodobnie Joachim Karol Potocki, herbu Pilawa (ur. ok. 1725 w Trzebowej, zm. ok. 1796) – starosta trembowelski i grybowiecki, rotmistrz znaku pancernego, podczas wielki litewski, generał-porucznik Wojsk Koronnych, konfederat barski.

z namiętnością przywiązany do zdań i zwyczajów ojczystych, rad był przyjmował poprawy i nowości, kiedy do jego przekonania trafiały, i byłaby użyteczna ta nowość mogła się na polski kraj przeistoczyć i na polskim krzewie zaszczepić. W rozmowach lubił mieszać dykteryjki i dawne przysłowia, i pełen był owego prawdziwie narodowego i oryginalnego dowcipu, który się jeszcze rzadko i chyba w starcach spotyka, i którego wzór oryginalny cudzoziemska edukacja w nas zupełnie zatraciła.

Wysoki i twarzy przystojnej, miany był w swoim czasie za jednego z najprzystojniejszych młodzieńców i kobiety przyznawały, iż nikt nad niego nie umiał gustowniej dobrać kolorów stroju polskiego i lepiej pas swój zakładać i teraz jeszcze znać było osobliwsze staranie w ubiorze. Buty żółte lub czerwone, zawsze najlepiej zrobione, spinka bogata, czapka, formy najwykwintniejszej, do której Żydzi przywozili najwybrańsze baranki, jakoweś ochędóstwo²⁵ w całej jego osobie i składności we wszystkich ruszeniach²⁶ czyniły go, już w latach bardzo przyjemnych, i zacnym z pierwszego wzroku człowiekiem.

Takim był P[iotr] Farurej w chwili, gdy go naszemu czytelnikowi przedstawiamy. Świadek tylu klęsk krajowych, w każdej epoce życia swego stanął między jej obrońcami i poszedł za głosem wołającym, iż ją ratować trzeba. Ledwo miał dwadzieścia lat, gdy ojciec obumarł²⁷, zostawiając pod jego opieką dwie siostry młodsze, jeszcze nie zamężne. Wkrótce potem wybuchnęła konfederacja barska²⁸ i Pan Piotr Farurej, mniej pamiętny na potrzeby swej fortuny i familii, opuścił dom i uzbroiwszy kilkunastu szeregowych stanął pod znakiem swej chorągwi, która była do konfederacji przystąpiła. W różnych koleinach i pod różnymi wodzami wytrwał aż do końca konfederacji i nie wrócił do domu aż się zupełnie nie rozeszła.

Okropną chwilę zaboru, haniebnego letargu Polaków, którzy bez żadnego oporu dali się podzielić, przeżył Farurej w rozpacz i w samotności, starając się znacznie zmniejszoną fortunę poprawić i urządzić włości rabunkiem nieprzyjaciół i opuszczeniem właścicieli wyniszczone. Wkrótce obywatele powiatu powierzyli sęstwo²⁹ i na tym urządzie nieskazitelna jego słuszność kredyt jego w obywatelstwie podniosła. Gdy zaś szczęśliwsze zajaśniały zorze, gorliwym był posłem na wielkim sejmie.

O tej świetnej epoce lubił często wspominać i anegdoty o tym czasie rozpowiadać, o ludziach cnotliwych i znaczących wówczas, z którymi miał przyjaźni związki z westchnieniem opowiadał. Zajęty drugim zaborem, kiedy nadeszła rewolucja, Farurej całą

25 Ochędóstwo – porządek, ład.

26 Ruszeniach – ruchach, poruszaniu się.

27 Stanisław Farurej zmarł w 1770 r., Piotr urodził się zatem w 1750 r.

28 Konfederacja barska (1768-1772) – zbrojny związek szlachty utworzony w Barze na Podolu 29 lutego 1768 r., w obronie wiary katolickiej i niepodległości Rzeczypospolitej, skierowany przeciwko królowi Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu i popierającym go wojskom rosyjskim. Przez niektórych historyków uważana jest za pierwsze polskie powstanie narodowe.

29 Sęstwo – sędziostwo.

duszą życzył, aby okoliczności dozwoliły powstaniem swego województwa przyjść na pomoc walczącym już braciom. Już był do tego wszystko przygotował, gdy wieść bitwy maciejowickiej³⁰ wszystkie nadzieje zniszczyła. Tymczasem nieczne własnych rodaków donosy obróciły na Farureja całą nienawiść gubernatorów rosyjskich.

LITERATURA CYTOWANA

- Czartoryski A.J., *Pan Sędzia Deluty. Sceny z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta*, autograf Rkp Biblioteki XX. Czartoryskich w Krakowie, sygn. 6219 IV.
 Czartoryski A.J., *Pan Sędzia Deluty. Sceny z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta*, kopia, rkp Biblioteki XX. Czartoryskich w Krakowie, sygn. 6220 II.
 Czartoryski A.J., *Pan Sędzia Deluty. Sceny z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta*, oprac. R. Sokolowski, Lublin-Ottawa 2005.
 Czartoryski A.J., *Poematy i wiersze*, oprac. S. Kufel, Zielona Góra 2003.
Polski Słownik Biograficzny, t. XXII/4, z. 95, Warszawa 1977, s. 251-253.

Urywki. Rzecz o tekście zarzuconym powieści Adama Jerzego Czartoryskiego *Pan Sędzia Deluty. Sceny z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta* (edycja nieznanego rękopisu)

STRESZCZENIE: Powieść Adama Jerzego Czartoryskiego pt. *Pan Sędzia Deluty* po raz pierwszy została wydana w 2005 roku na podstawie rękopiśmiennej kopii tekstu wykonanej przez Leonarda Niedźwieckiego, sekretarza Czartoryskiego. Niemniej jednak autograf jest znacznie bogatszy. Zawartość jego pierwszych dziewięciu kart – Czartoryski nazwał je „urywkami” – pozostaje w związku z powieścią, pomimo że wydaje się jedynie „tekstem pobocznym”. Fragment ten oczekiwał na wydanie do dziś. Co więcej, nigdy dotąd nie został odnotowany w żadnej pracy badawczej. Celem artykułu jest edycja tej części zapomnianej lub nawet nieznannej prozy, która może nie wydaje się bez znaczenia dla wnikliwej analizy, interpretacji oraz zrozumienia całej książki Czartoryskiego.

SŁOWA KLUCZOWE: powieść – edytorstwo – autograf – rękopis – Adam Jerzy Czartoryski

Snippets. The thing about the abandoned text of a novel entitled *Judge Deluty. Scenes from the First Years of Stanisław August Reign* by Adam Jerzy Czartoryski (an issue of unknown manuscript)

SUMMARY: Adam Jerzy Czartoryski's novel entitled [*Mister*] *Judge Deluty* [*Pan sędzia Deluty*] was first ever published in 2005 on the base of the text's handwriting copy made by Leonard Niedźwiecki, Czartoryski's secretary. However, the autograph is much richer. The content of its first nine cards – Czartoryski named them 'snippets' – are in connection with the novel despite the fact that they appear to be only a 'secondary text'. This fragment waited to be issued until now. What is more, it has not been mentioned in any research work so far. The purpose of the article is to issue a piece of this unknown prose which seem not to be without importance for thorough analysis, interpretation and comprehension of the whole book by Czartoryski.

KEY WORDS: novel – editorship – autograph – manuscript – Adam Jerzy Czartoryski

30 Bitwa odbyła się 10 października 1794 r. pod Maciejowicami, w okolicy Garwolina.